

Саша Кнежевић, ВЕЛИКА БРИТАНИЈА И АНЕКСИОНА КРИЗА,
Историјски институт Црне Горе, Подгорица 2005.

Књига “Велика Британија и анексиона криза” представља докторску дисертацију колеге Кнежевића и по правилу такви садржаји у историографској науци производ су дугогодишњег научног и истраживачког рада. У овом случају то је утолико значајније јер се ради о теми која, у црногорској историографији, није обрађена. Наиме, улога и значај Велике Британије у питању међудржавних и међународних односа, отворених аустроугарском анексијом Босне и Херцеговине током 1908-1909. године, захтијевала је педантан истраживачки рад у британским и домаћим архивама, као и коришћење релевантне историјске грађе и литературе до сада недовољно коришћене.

Основни циљ ауторовог интересовања, у овој аналитички и синтетички обрађеној теми, с хеуристички извршним познавањем проблема, састојао се у пажљивом праћењу свих облика дјеловања британске политике у вријеме анексионе кризе. Аутор се у анализи збивања, догађаја и процеса опредијелио не за хронолошки већ за проблемски приступ, базирајући своја сазнања првенствено на архивским подацима из “*Public Record Office-a*, *British Librarian-a*, рукописног одјелњња Британског музеја, Државног архи-

ва Црне Горе, Архива Србије, Архива САНУ итд. као и селективној литератури на енглеском, њемачком, француском и нашем језику. Због критичког приступа документима британске провенијенције др Кнежевић је са особитим успјехом користио збирке објављених докумената на њемачком “*Die Grosse Politik der europaischen Kabinetti 1871-1914*” и на француском језику “*Documents Diplomatiques Francais*”. Коришћена су у потребној мјери и документа из збирки о аустроугарској спољној политици у босанској кризи 1908. и руски извори о анексионај кризи, које је припремао и објавио академик Бранко Павићевић 1984. године. Наравно, аутор није заборавио да пажљиво изанализира и ситуира сазнања стечена на основу цјеловитих дипломатских историја о овој кризи: В. Е. Schmitta, *The Annehtion of Bosnia 1908-1909*, и Момчила Нинчића, *La crise bosniaque 1908-1909 et les puissance europeennes*, Мемоаре Висконта Греја, британског дипломате у Петрограду сер Артура Николсона и других аутора као што су Р. Енсор, П. Матис, Д. Томсон, Л. Мортон и Пол Кенеди.

На овај начин дата је, посматрана из разних углава, дипломатска историја ове кризе и томе је била подређена основна структура овог рада. Она по-

главља која су превасходно посвећена Великој Британији говоре о њеној дипломатској и политичкој стратегији, увијек усаглашеној са британским дугорочним интересима, било да се ради о непосредним или мање важним државним циљевима.

Наиме, ако доиста Британија није била кључно заинтересовани актер ове кризе и ово питање улазило је у фокус непосредног интересовања Лондона због његовог увијек наглашеног међународног и политичког значаја.

У вријеме колонијалног пресезања, Британска империја стекла је на економском, али и на политичком и територијалном плану, водеће мјесто међу силама.

Од времена уједињења Немачке и Италије систем међународних односа претрпио је знатне промјене и почетком 20. вијека британско-њемачка суревњивост у колонијалним питањима замагљивала је видике мирнодопског живота Европе и свијета. Пораз Русије у рату са Јапаном, револуционарна гибања којима се изнутра урушавала ова територијално несагледива империја, њемачко-француска затегнутост око Марока и читав низ инцидента који су подхрањивали све горе односе између европских сила, били су добар повод да аустроугарски политички кругови, подстакнути ратоборним шефом генералштаба Конрадом Хецендорфом, наговоре иначе опрезног императора Фрања Јосифа да анексијом Б и Х предухитри уморене националне тежње на Балкану и заузетост поменутих сила сопственим колонијалним амбицијама.

Пажљиви аналитичар међународних збивања др Саша Кнежевић лијепо уочава да су у првој деценији 20. вијека у Европи постојала два главна извора напетости: сучељавање на Бал-

кану између Аустро-Угарске и Русије и супарништва на морима али и у многим другим питањима између Велике Британије и Немачке. Русија је-констатује Кнежевић - сматрала Србију и Црну Гору сигурним савезницима у случају војног конфликта са Аустро-Угарском.

У Бечу се већ одприје укоријенила идеја о Балкану као интересној сфери и простору на великом германском путу ка Блиском истоку - *Drang nach Osten*. БиХ је на том путу била само почетна, неопходна и неизбјежна карика ка капијама Оријента.

Ратоборства генерала Конрада сустопице је пратила оперативна дипломатија грофа Ерентала, усмјерена на питање опстанка Турске тзв. младотурском револуцијом, усљед које влада у Истамбулу више није била у стању водити политику *status quo*.

Политички расцјепкани Балкан и несигурна Османска империја, сви неспремни на заједништво иако су доиста били угрожени империјалним хтењима Беча, пошли су у сусрет догађајима и својим међусобицама дали шансу аустроугарском упливу и продору кроз Б и Х и Новопазарски санџак.

Министар Ерентал најавио је јануара 1908. план изградње жељезничке пруге од Увца до Косовске Митровице кроз Санџак и тиме јасно ставио до знања да пут ка Солуну значи остваривање привредне, политичке и војне пенетрације Аустро-Угарске на просторе Балкана. У таквој примјени овог плана Анексија Б и Х била је само почетна степеница.

То су у Форин Офису пажљиви британски аналитичари запазили као Еренталово лукаво коришћење одсутности утицаја сила на султана којему упорно тражене реформе нијесу одговарале.

Политички кругови на Балплацу пажљиво су пратили догађања у Турској од 3. до 24. јула 1908, утолико прије што су уочавали да се у Москви и Лондону надају да ће младотурски отоманизам ићи у правцу ослобађања Истамбула од аустро-њемачког притиска.

На основу процјене политичких и војних кругова влада у Бечу је 3. октобра 1908. наговјестила званичном нотом свим владама великих сила да предстоји анексија Б и Х, правдајући то разлозима коначног сређивања стања у тој балканској провинцији.

Аустроугарски дипломатски представници у пријестоницама балканских држава обавијештени су да ће анексија бити обнародована 7. октобра. Цар Фрањо Јосиф потписао је 5. октобра рескрипт којим је проширио своја права суверена на Б и Х. Седмог октобра објавио је припајање ове провинције монархији Хабзбурга.

Ако се узму дипломатска и недипломатска реговања из Берлина, Москве, Лондона, Париза, Рима и посебно из Београда и са Цетиња, о чему је толико процјена, мишљења и различитих оцјена изречено у политичким круговима и оновременој штампи, а и о томе на веома допадљив и аналитичан начин пише наш уважени колега

Кнежевић, стиче се недвојбен утисак да су сва та галама, оштре и опоре рјечи, недипломатски поступци, претјерана нервоза и изговори без покрића, били окаснело трабуњање, ламентирање и прорачунате жалопојке над неминовним и очекиваним исходом једног у низу проблема уврштеног у ланац међународних криза.

Ово је утолико значајније што је овакво држање свих актера ове кризе управо разоткрило намјере Беча али и узалудна надања Србије и Црне Горе да неће бити препуштене незајажљивој аустроугарској експанзији која је, управо припајањем Б и Х, гурнула мале балканске династе у несигурни савез, након којег ће их, завађене и суревњиве сломити у великом рату 1914-1915. године.

Сав учинак влада Србије и Црне Горе у анексионој кризи свео се на узалудне демонстрације и непотребни политички пропагандизам преставника влада из Београда и са Цетиња у престонице европских сила: Москву, Лондон, Париз и Рим, да би на крају, уз незнатне компензације, послушно дигли руке од Б и Х сходно савјетима сила. О свему овоме, више и љепше, читајте у овој одличној монографији коју свесрдно и с благословом препоручујем вашој пажњи.

Ђорђе Борзан